

Прізвиська жителів Волинського Полісся, ідентичні з варіантами власних особових імен

У статті проаналізовані неофіційні найменування жителів Волинського Полісся, мотивовані власними іменами їхніх батьків та “дальших” родичів. Виявлено творення прізвиस्क за допомогою загальноновживаних зменшено-пестливих та збільшено-згрубілих суфіксів. Неофіційні назви найчастіше мають “нейтральний” зміст, хоч зрідка виконують ідентифікувальну функцію стосовно конкретного носія.

Ключові слова: прізвиська, неофіційні найменування, власні особові імена, варіанти імен, суфіксація.

Прізвиська ідентифікують окремого індивіда (найчастіше це жителя села або члена трудового колективу), надаючи йому додаткову характеристику. Як правило, такі неофіційні найменування здебільшого вказують на якісь недоліки носія, а позитивних характеристик дуже мало.

Однак існує досить численна група здебільшого “нейтральних” прізвиस्क – це насамперед неофіційні найменування осіб, утворені від антропонімів їхніх предків. Серед мотиваційної бази цих іменувань можна виділити такі групи: 1) за подібністю до відомих осіб (*Брѣжн'ев* ‘у чоловіка кущисті брови’); 2) утворення від імен близьких родичів (батька, матері, баби, діда та ін.) (*Годáрочка* ‘внучка подібна до бабусі Одарки’); 3) деривати від прізвищ (*Стах* < Сташук, *Міша* < Михалевич); 4) похідні від патронімів (*Цибу́ля* < Луківна); 5) неофіційні найменування, похідні від інших прізвиस्क.

Постановка наукової проблеми та її значення. У статті розглядаємо лише прізвиська, утворені від варіантів власних особових імен родичів. Зауважимо, що Д. Бучко і Г. Бучко прізвисками вважають «...Ті варіанти імен, які не є традиційними чи загальноприйнятими для даної території; окремі з них без спеціальної інформації навіть не співвідносяться з

відповідними іменами» [1, с. 61]. На нашу думку, деривати від власного імені носія так і залишаються варіантами, незважаючи на те, за допомогою якого суфікса вони утворені – загальноновживаного чи якогось оригінального одиничного. Прізвиськом стають ті деривати, що утворені від власного імені когось із предків. Зрідка такі неофіційні назви не тільки ідентифікують конкретного носія, а й подають оцінний елемент (*Толічок* – низького зросту).

У репертуарі волинсько-поліських неофіційних найменувань засвідчено давні та сучасні варіанти імен із демінутивними чи пейоративними формами. Назви, мотивовані іменами носіїв, найчастіше індивідуальні (*Грицян, Солов'ї*), але існує досить велика група множинних назв за ім'ям засновника роду або когось із предків (*Гапоні, Іванкові*).

Мета дослідження – виявити прізвиська, ідентичні з варіантами імен жителів Волинського Полісся, що напряду не пов'язані з іменем денотата, а лише з іменем когось із предків. Матеріалом для дослідження послужили неофіційні найменування, розміщені у тритомному «Словнику прізвиськ північно-західної України» [2; 3; 4], порівнені з варіантами імен, зібраними автором у 140 населених пунктах Волинського Полісся.

Як показав наш матеріал, найчастіше чоловічі варіанти імен жителів Волинського Полісся переростають у прізвиськові назви, якщо вони утворені за допомогою зменшено-пестливих суфіксів, хоч трапляються назви і з пейоративними.

За частотою вживання серед неофіційних найменувань встановлено найбільшу кількість відіменних назв, утворених від імені батька, пор.: *Адамусь* 'від батькового імені Адама' [I, 34], *Аркашик* 'від батькового імені Аркадія' [I, 45], *Василінка, Василіха, Василяка* 'від батькового імені Василя' [I, 176], *Гарійончик* 'від імені батька Іларіона' [I, 231], *Гелько, Гельо, Гельчик* 'від імені батька Іллі' [I, 235], *Грицай* 'від імені батька Грицька', *Грицик, Гриціоньо* 'від батькового імені Григорія' [I, 265], *Данілко* 'від імені батька Данила' [I, 296], *Іванко* 'від імені батька Івана' [II, 4], *Ігорцьо* 'від батькового імені Ігоря' [II, 5], *Йося* 'від батькового імені Йосипа' [II, 17], *Карпуша* 'від

імені батька Карпа' [II, 37], *Климéйко* 'від батькового імені Клим' [II, 60], *Макарéць* 'батька звали Макар' [II, 187], *Панасóк* 'від батькового імені Панаса' [II, 382], *Ригóрко* 'від імені батька Григорія' [III, 14], *Сак* 'від батькового імені Ісак' [III, 36], *Семéнко* 'від імені батька Семена', *Семéнчик* 'від батькового імені Семена' [III, 53], *Трохíмчик* 'від імені батька Трохима' [III, 155], *Юхíмець* 'від імені батька Юхима' [III, 350], *Якубéць* 'від імені батька – Якуб' [III, 355] та ін.

Використані такі зменшено-пестливі суфікси: *-ець, -ик, -иха, -ко, -ка, -ьо* (суфікс-флексія), *-ок, -ся, -усь, -уша, -чик, -юньо*, та пейоративний *-яка*.

Виявлені такі прізвиська від матиного імені: *Василíнка* 'від імені матері Васирина' [I, 176], *Вíрчик* 'від матиного імені' [I, 194], *Зóнька* < Софія 'від імені матері Зої' [I, 400], *Зóско* < Зосим 'від матиного імені Зосі' [II, 401], *Мáнька* 'від матиного імені Марії' [II, 204], *Мару́шка, Мару́ха* 'від матиного імені Маруся' [II, 211], *Мотру́нчик* 'від матиного імені Мотрунки' [II, 277], *Настáська* 'від імені матері – Анастасія' [II, 301], *Палáжка* 'від матиного імені Пелагії' [II, 346], *Теклю́ся* 'від імені матері', *Тéкльочка* 'від матиного імені Текля' [III, 131] та ін.

Для творення таких дериватів використані пестливі суфікси: *-ко, -ка, -очка, -у́шка, -чик, -ю́ся*, згрубілий *-у́ха*.

Прізвиська, утворені від імені діда чи прадіда: *Архíпко, Архíпчик* 'від імені діда Архипа' [I, 46], *Варі́йóнчик* 'від імені прадіда Іларіона' [I, 174], *Василíха* 'від імені діда Василя' [I, 176], *Василю́нь* 'від імені предка', *Володю́н* 'від імені діда Володимира' [I, 202], *Гри́цик* 'від імені діда Гриця', *Дані́льчик* 'від імені діда Данила' [II, 296], *Євтушо́к* 'від імені діда Євтуха' [II, 351], *Зóньчик* 'від імені діда Зота' [II, 400], *Іва́сь* 'від імені прадіда – Івася', *Йва́нцьо* 'від дідового імені Івана' [II, 13], *Йось* 'від імені діда Йося, від імені предка Йосипа, до матері якого ходив єврей Йось' [II, 17], *Калі́на* 'від імені діда Каленика' [II, 24], *Кири́лко* 'від імені прадіда Кирила', *Киричо́к* 'від дідового імені Кирила' [II, 51], *Клі́мчик* 'від імені діда Климентія', *Лукаше́ць* 'від дідового імені Лукаша' [II, 158], *Луцько́* 'від дідового імені

Луця' [II, 160], *Максі́мчик* 'від дідового імені Максима' [II, 192], *Пантелі́йчик* 'від імені діда Пантелеймона' [II, 354], *Пе́трик* 'від дідового імені' [II, 383], *Романе́ць* 'від імені діда Романа' [III, 22], *Семе́нко* 'від імені прадіда', *Тимо́шик* 'від імені прадіда Тимоша' [III, 139], *Фе́дько* 'від імені діда Федора' [III, 177], *Юхі́мко* 'від імені прадіда', *Юхі́мчик* 'від імені діда Юхима' [III, 350] та ін.

Пестливі суфікси: *-е́ць, -ик, -ко, -о́к, -сь, -цьо, -чик, -ю́н, -ю́нь*, фамільярний *-і́ха*.

Неофіційні найменування від імені баби: *Василю́х* 'від імені бабусі Васи́лини' [I, 202], *Калі́на* 'від імені баби Кулини' [II, 24], *Вару́шка* 'від бабиного імені Варвара' [I, 174], *Василі́са* 'від бабиного імені Васи́лина' [I, 176], *Марі́ошка* 'від імені баби Мар'яни' [II, 208], *Марто́ха* 'від бабиного імені Марфи, на яку була дуже подібна' [II, 211], *Насте́чка* 'від імені бабусі' [II, 301], *Полька́* 'від бабиного імені Поліни' [II, 418], *Теклю́ша* 'від бабиного імені Теклі' [III, 132] та ін.

Суфікси для творення дериватів зі значенням пестливості та згрубілості: *-ечка, -ка, -оха, оша, -ошка, -ушка, -юх*.

Отже, від імені батька 48 %, від імені матері 10 %, діда 36 %, бабусі 8 %.

Виявлено також прізвиська, надані носіям за їхніми вчинками, зовнішніми рисами, характером, специфічною вимовою, що співвідносні з варіантами імен, які вживають жителі Волинського Полісся. Деякі назви омонімічні, однак мають різну мотивацію. Наведемо декілька прикладів:

Гарасі́м [I, 229] 'коли ловив рибу, то в річці ледве не втопив власного черевика' (пор. твір "Му-му"); 'у дитинстві топив собаченят'.

Жо́рик [I, 366] 'багато їсть (жере), але все йому мало'; 'у школі часто ходив у їдальню'.

Зі́ня [I, 396] 'у дитинстві так вимовляв своє ім'я Женя'.

Лаври́к [II, 122] 'будучи на відпочинку у санаторії, постійно ходив у парк рвати лавровий лист'.

Левчик [II, 129] ‘називав свого кота левом’.

Льо́ха [II, 170] ‘годує свиней на фермі’.

Ми́шка [II, 250] ‘дівчина, яка зустрічалась із хлопцем на прізвисько Кіт, тому казали: Кіт зловив Мишку’.

Оме́лько [II, 331] ‘син казав про батька: “Наш тато, як Омелько, з’їдає головку капусти, булку хліба і миску картоплі”’.

Ро́мка [III, 24] ‘жінка Раїса має чоловічу поведінку’.

Стецько́ [III, 106] ‘у дитинстві був неуважний’.

Тара́сик [III, 127] ‘хотів сина назвати Тарасом, але родилася дівчинка’.

Тро́шка [III, 156] ‘жінка у всіх просила щось потрошку’.

Хома́ [III, 209] ‘часто вживав вислів: Хома – дома нема’.

Ве́рка [I, 187], ‘пародіює сценічного героя Верку Сердючку’; *Ви́рка* [I, 194], ‘подібна до Верки Сердючки’.

Гали́нчик [I, 220] ‘від імені дружини Галини’.

Галу́шка [I, 221] ‘господиня пригощала всіх галушками’, ‘дід дуже любив галушки’, ‘хвалиться, які в неї смачні галушки’

Ду́ся [I, 344] ‘так називала бабуся свого внука Андрія’.

Жану́ша [I, 356] ‘у дитинстві плакала, що дядько захопив її жа ноша (за носа)’.

Зо́йка [I, 398] ‘від імені його коханої Зої’.

Зо́я [I, 402] ‘аббревіатура від слів змея о́собо ядовитая’.

Лю́ся [II, 164], ‘дуже довго любив дівчину Люсю’.

Свє́тік [III, 46], ‘часто співав пісню про Світлану’.

Тамара́ [III, 122] ‘любить розповідати про свою дружину Томку’.

Висновок. Засвідчено домінування відіменних чоловічих прізвиськ над жіночими, причому частина чоловічих неофіційних найменувань мотивована жіночими варіантами імен. Переважають прізвиська, утворені суфіксальним та усічено-суфіксальним способом із загальноновживаними суфіксами, що найбільш характерні і для варіантів імен.

Література:

1. Бучко Г., Бучко Д. Неофіційні та сімейно-родові іменування в сучасній антропонімії Бойківщини / Г. Бучко, Д. Бучко // *Przezwiseka i przydomki w językach słoiańskich. – Część I. – Rosprawy Slawistyczne 14. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1998. – S. 59–69.*
2. Словник прізвищ північно-західної України : Т. 1 А–И / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 412 с.
3. Словник прізвищ північно-західної України : Т. 2 І–П / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 459 с.
4. Словник прізвищ північно-західної України : Т. 3 Р–Я / упоряд. Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 363 с.

Оксана Нестерчук. Прозвища Волинского Полесья, идентичные с личными именами и их вариантами.

В статье рассмотрены прозвища, идентичные с вариантами имен жителей Волинского Полесья, напрямую связаны с именем отца, матери, бабушки, дедушки или кого-то из предков. Материалом для исследования послужили неофициальные наименования лиц, помещенные в трехтомном «Словаре прозвищ северо-западной Украины». Для сравнения с вариантами имен использованы записи автора из 140 населенных пунктов Волинского Полесья.

По частоте употребления среди неофициальных наименований установлено наибольшее количество названий от вариантов имен, образованных от имени отца и деда, с помощью общепринятых суффиксов.

Выявлено также прозвища, предоставленные носителям по их поступкам, внешними чертами, характером, специфическому произношению, что соотносятся с вариантами имен, которые употребляют жители Волинского Полесья. Некоторые названия омонимические, однако имеют различную мотивацию.

Ключевые слова: прозвища, неофициальные наименования, собственное личное имя, вариант имени, суффиксация.

Oksana Nesterchuk. Nicknames Volyn Polissya, identical personal names and versions.

The article considers the nicknames, identical with variants of names of residents of Volyn Polissya, which are directly linked with the name of father, mother, grandmother, grandfather or someone from the ancestors. Material for the study served as the unofficial names of the parties contained in three-volume «Dictionary of nicknames of northwest Ukraine» served. For comparison with the variants of the names used records of the author from 140 settlements in Volyn Polissya.

On frequency of use among the informal names established the largest number education on behalf of the father and the grandfather, using generally accepted suffixes.

There was also a nickname granted to holders for their actions, external details, nature, specific pronunciation associated with variants of names, who are residents of Volyn Polissya. Some names homonymic, however have various motivation.

Keywords: nicknames, unofficial names, proper personal name, name option, suffiksation.

Інформація про автора

Нестерчук Оксана Григорівна;

Старший лаборант кафедри історії та культури української мови
Інституту філології та журналістики;

м. Луцьк, пр. Молоді, 8-А, кв. 410; nester-oks@ukr.net ; 050-7111299.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю О. Г. Нестерчук

“Прізвиська жителів Волинського Полісся, ідентичні з варіантами власних особових імен”

Стаття О. Нестерчук присвячена виявленню та аналізу прізвиськ ідентичних із варіантами власних особових імен жителів Волинського Полісся.

У статті проаналізовано творення прізвиськ, мотивованих чоловічими та рідше жіночими власними особовими іменами, що подані у формі їх варіантів. Такі неофіційні назви найчастіше мають “нейтральний” зміст, хоч зрідка виконують ідентифікувальну функцію стосовно конкретного носія.

О. Нестерчук виявила та докладно описала прізвиська, ідентичні з варіантами імен жителів Волинського Полісся та напряду пов’язані із іменем батька, матері чи когось із предків.

Виявлено також прізвиська, надані носіям за їхніми вчинками, зовнішніми рисами, характером, специфічною вимовою, що співвідносні з варіантами імен, які вживають місцеві жителі.

Таке дослідження на матеріалі Волинського Полісся проведено уперше.

Стаття містить багатий ономастичний фактаж, виявлено чималу кількість найменотворень, уживаних у волинсько-поліських говірках, багато оригінальних дериватів, тому її рекомендуємо до друку.

Науковий керівник

І. Д. Скорук,
кандидат філологічних
наук, доцент

**Оксана Нестерчук.
Прізвиська
Волинського Полісся,
ідентичні з особовими
іменами та їхніми
варіантами.**

У статті розглянуто прізвиська, ідентичні з варіантами імен жителів Волинського Полісся, що напряду пов'язані з іменем батька, матері, баби, діда або когось із предків. Матеріалом для дослідження послужили неофіційні найменування осіб, уміщені у тритомному “Словнику прізвиस्क північно-західної України”. Для порівняння з варіантами власних імен використані записи автора із 140 населених пунктів Волинського Полісся.

За частотою вживання серед неофіційних найменувань встановлено найбільшу кількість відіменних назв, утворених від імені батька та діда, за допомогою загальноновживаних суфіксів.

Виявлено також прізвиська, надані носіям за їхніми вчинками, зовнішніми рисами, характером, специфічною вимовою, що співвідносні з варіантами імен, які вживають жителі Волинського Полісся. Деякі назви омонімічні, однак мають різну мотивацію.

Ключові слова: прізвиська, неофіційні найменування, власне особове ім'я, варіант імені, суфіксація.